

Jaargang 11 - nummer 1 - januari 2023

Gezamenlijke
uitgave KNNV

en IVN in Noord
West Overijssel

ivn natuur
educatie

AGENDA KNNV en IVN

De vogelgroep IVN houdt in de maanden september t/m april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand in 't Hoogthij, Oldemarktseweg 117, Steenwijkerwold. In mei en juni wordt er een excursie voor de groep georganiseerd.

De insectenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april (m.u.v. december en januari) haar avonden op elke eerste maandag van de maand in de Grote kerk, Kerkstraat, te Steenwijk.

De plantenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april (m.u.v. december en januari) haar avonden op elke eerste woensdag van de maand in de Grote kerk, Kerkstraat te Steenwijk. In de maanden mei en juni worden er inventarisaties uitgevoerd.

De geologiewerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand (tenzij anders vermeld) in De Meenthe, Stationsplein 1 te Steenwijk. Jaarlijks wordt een werkgroep excursie gehouden. Op de webpagina van de KNNV afdeling is het actuele programma vermeld.

De gezamenlijke lezingen van KNNV en IVN worden in de maanden oktober tot en met maart (februari in combinatie met de KNNV ledenvergadering) gehouden op de derde maandag van de maand in de Zuidwester, Gasthuislaan 84 te Steenwijk.

Agenda 1e kwartaal 2023

januari

- 7 Nieuwjaarsbijeenkomst
- 16 IVN coördinatoren overleg in Hoogthij Steenwijkerwold. De coördinatoren ontvangen per mail de agenda.
- 19 Lezing door Jacob Kuiper: Is onze planeet een schietschijf?
- 27 t/m 29 Landelijke tuinvogeltelling, doet u mee? Meer info: www.vogelbescherming.nl

- 27 IVN ledenvergadering afdeling Noordwest-Overijssel, Hoogthij Steenwijkerwold. Zet de datum alvast in je agenda. Per mail ontvangen de leden aanvullende informatie zoals de agenda en onderliggende stukken.
- 4 Landelijke dag Vlinderstichting te Wageningen (Junushof)

februari

- 16 KNNV afdelingsvergadering. Aanvang 20.00u in De Zuidwester. De uitnodiging voor de vergadering volgt per nieuwsbrief. Zet de datum vast in uw agenda

maart

- 11 Excursie naar de Kale duinen te Appelscha
- 16 Lezing door Evert Ruiter: 12 Jaar vlinderonderzoek in De Wieden
- 18 Vogelexcursie naar de Lauwersmeer

VACATURE - redactielid met affiniteit voor vormgeving

Aangezien onze huidige vormgever gaat stoppen met de opmaak van ons blad, zoeken wij vanaf het julinummeer een collega. Heb je interesse in deze mooie klus neem dan contact op via redactiekoppel@gmail.com.

Bij de voorplaat

Foto: Jaap Veneboer

Wat is dit voor een merkwaardige foto op de voorplaat? Het lijkt een levensvorm uit de begintijd van het leven op aarde, twee- of drieduizend miljoen jaar geleden. Of is het een vorm van buitenaards leven zoals je dat sciencefiction films zou kunnen zien? Niets van dit alles, het is een primitieve vorm van leven die je tegen kunt komen in onze eigen omgeving. De gele vertakte draden op deze foto zijn onderdeel van een slijmzwam, die zich gevormd heeft op een dode boomtak met elfenbankjes. De draden worden plasmodium genoemd, dit is een primitief weefsel bestaande uit versmolten amoëbe-achtige cellen waarin de celkernen los in het celplasma liggen. Het plasmodium voedt zich met stoffen uit de dode boomtak. U kunt meer lezen over slijmzwammen in de twee artikelen verderop in Koppel.

COLOFON

"Koppel", jaargang 11, nummer 1, eerste kwartaal 2023

Natuurtijdschrift "Koppel" is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Robert Rubertus, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: Dirk Koopmans

Drukwerk: **drukkerij Bijzonderdruk te Steenwijk**

Belangrijke informatie voor het aanleveren van kopij:

- graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).

- geen pdf bestand, foto's in een apart bestand en met een formaat van minimaal 1.5 MB

Het volgende nummer verschijnt per 1 april 2023

Kopij hiervoor graag vóór 1 maart 2023.

Redactieadres: E-mail redactiekoppel@gmail.com

INHOUD

Agenda	2	Houtzwammen, met name de Tonderzwam ...	16
Bij de voorplaat	3	Vlinder- en Libellenwerkgroep is nu	
Colofon	3	Insecten werkgroep	18
Inhoud	3	Inspirerend Gidsenoverleg	19
Van de redactie	4	Kempense heidelibel vestigt populatie	
Uit de besturen	4	in de Weerribben-Wieden	20
Oproepen en mededelingen	5	Fossiel in het laagveen	21
Nieuwjaarsbijeenkomst 2023	5	Basterdzandloopkever	23
Slijmzwammen (1)	6	Beleefweken	26
Slijmzwammen (2)	9	De Bruine kiekendief	29
Huiszwaluwen in de Kop van Overijssel		Excursies en lezingen	31
in de lift?	10	Uit het IVN-bestuur	33
Verknippte mierenkoninginnen,		Besturen	34
die veel vragen oproepen	12	Werkgroepen KNNV en IVN	35
Boekbespreking	15		

V.l.n.r. Emile de Leeuw,
Robert Rubertus
en Rolf Kranenburg

Van de redactie

Speciale aandacht gaat in dit nummer uit naar slijmzwammen. Anders dan de naam doet vermoeden, zijn veel slijmzwammen bijzonder fraai om te zien. De foto's in dit nummer getuigen daarvan. Onze min of meer vaste schrijversgroep biedt weer boeiende artikelen en mooie foto's. We hopen dat dit nummer op de grijze winterdagen wat kleur kan brengen.

De redactie is op zoek naar leden die affiniteit hebben met het vormgeven van drukwerk. Lijkt het je interessant om de redactie hierin te versterken, neem dan contact op via redactiekoppel@gmail.com.

Uit de besturen

Op 11 augustus 2022 vond de bestuursvergadering van IVN-NWO voor het laatst plaats onder voorzitterschap van Rian Hoogma. Na 2 volle termijnen, 8 jaar dus, vond zij het tijd de voorzittershamer over te dragen aan een opvolger. De zoektocht naar een nieuwe voorzitter heeft helaas nog niemand opgeleverd. Rian heeft zich daar zelf erg voor ingezet. Als enthousiast voorzitter met een ruim netwerk en een grote mate van sociale betrokkenheid heeft ze vele telefoontjes gepleegd en mensen aangesproken met het vriendelijke verzoek haar functie over te nemen. Ze schetste haar taak daarbij beslist niet groter dan deze is. Toch zien wij de respectabele bijdrage van Rian aan het besturen van IVN-NWO. Ze was een hartelijke, open voorzitter met hart voor de natuur, voor de natuureducatie en vooral voor de mensen die daar een rol in vervullen.

Sinds het vertrek van Rian zijn wij als bestuur van IVN-NWO naarstig op zoek naar een nieuwe voorzitter m/v, die de taak van haar over wil nemen en op een eigen manier invulling wil geven. Versterking van ons bestuur is zonder meer wenselijk, dus ook (aspirant) bestuursleden zijn van harte welkom. We zijn een leuk team en de maandelijkse vergaderingen zijn altijd ontspannen en gezellig. Tijdens de Beleefweek Weerribben-Wieden

met als thema Water hebben we kunnen genieten van uiteenlopende activiteiten in ons mooie Nationaal Park. De bijdrage door onze vogelgidsen Albert Steenbergen, Piet Hein Klip en Liesbeth Pit leverde een boeiende avond op met een interessante lezing en veel mooie foto's van vogels in hun natuurlijke habitat. Top, dat we gidsen hebben, die hun enthousiasme voor de fauna en flora in De Weerribben-Wieden zo goed overdragen.

De voorbereidingen voor de Natuurgidsten Opleiding 2023 – 2024 zijn in volle gang. Er is een lesrooster gemaakt, de locatie voor de theorie avonden is geselecteerd en ook de locatie voor het weekend. Er waren meer dan 60 mensen die belangstelling hadden, waarvan er tegen de 30 daadwerkelijk de opleiding willen starten. Om de financiën rond te krijgen zijn subsidies aangevraagd o.a. bij de gemeente Steenwijkerland die onze aanvraag heeft gehonoreerd.

De KNNV afdeling sluit zich graag aan bij de oproep voor een of meer nieuwe bestuursleden. In deze kring is al vaker de aandacht gevraagd van de leden om zich af te vragen of een bestuursfunctie niet iets voor hen is. We zijn op zoek naar leden die een deeltaak willen vervullen. Het gaat dan om het voorzitterschap van de afdeling, de coördinatie van de excursies of om de coördinatie van de lezingen die door de afdeling worden georganiseerd.

Informeer gerust eens vrijblijvend naar de inhoud van die taken. Als bestuur kennen wij natuurlijk niet de mogelijkheden die al onze leden hebben, maar het moet toch mogelijk zijn om de taken in redelijkheid te verdelen. Het zijn niet alleen de bestuurlijke taken die om een invulling vragen. Als u als lid een leuk gebied

kent dat de moeite van het bezoeken waard is, tip ons daar dan eens over. En misschien bent u zelf bereid eens een excursie of wandeling te leiden. De deelnemers aan een activiteit delen hun kennis op veldbiologisch gebied graag. We heten u in elk geval welkom op een van onze activiteiten.

Oproepen en mededelingen

Contributie 2023 KNNV Afd. De Noordwesthoek.

Het nieuwe verenigingsjaar breekt aan, tijd om uw financiële bijdrage te regelen.

U ontvangt géén acceptgiro !

Voor zover u geen machtiging hebt afgegeven voor automatische incasso verzoek ik u vriendelijk de contributie voor 2023 zo spoedig mogelijk te voldoen, in ieder geval vóór 25 februari 2023. Eventuele dubbelbetalingen in het geval dat u niet meer weet of u een machtiging hebt afgegeven kunnen dan voorkomen worden.

De contributie bedraagt voor

KNNV-leden € 34,50

KNNV-huisgenootleden € 19,50

NWH-leden en huisgenootleden € 17,00

Te voldoen op rekening NL95INGB 00 01 02 76 74, ten name van KNNV Afd. De Noordwesthoek, Steenwijk.

Voor diegenen die een machtiging hebben afgegeven voor automatische incasso, deze zal plaatsvinden in de week ná 25 februari 2023.

Kees de Wilde,

penningmeester/ledenadministrateur.

Reminder contributie IVN NWO.

Eerder werd al besloten om de jaarlijkse contributie voor de leden van onze IVN afdeling met ingang van 2023 te verhogen van 24 naar 25 euro; zal voor vrijwel alle leden in 2023 per incasso gebeuren. Dit is het gevolg van de verhoogde

afdracht aan het landelijke IVN in Amsterdam. Het te betalen bedrag voor de huisgenootleden wordt gehandhaafd op 5 euro per jaar.

Maarten Punt

Penningmeester IVN NWO

Nieuwjaarsbijeenkomst 2023

de Beek foto Theo van de Graaf

Zaterdag 7 januari van 13.30 -15.30u (excursie) en 15.30 - 17.00u (bijeenkomst)

Op deze zaterdag houden de KNNV afdeling en IVN afdeling de traditionele nieuwjaarswandeling. Dit keer maken we een excursie van ongeveer 5 km in het houtwallenlandschap rond Steenwijkerwold. Theo van de Graaf neemt ons mee en zal op verschillende locaties de deelnemers informatie geven over het ontstaan van dit bijzondere

Groene Steeg - foto Theo van de Graaf

landschap. Gewezen zal worden op o.a. de eeuwenoude essenstobben die op een karakteristieke manier de houtwallen kenmerken.

Na de wandeling komen we voor een gezellige bijeenkomst samen in Café Gelderingen, Gelderingen 65, Steenwijkerwold. Natuurlijk is het mogelijk om alleen de excursie of alleen de bijeenkomst bij te wonen. Vertrek dus om 13.30u bij café Gelderingen, waar voldoende parkeerplaats

beschikbaar is.

Meer informatie over de wandeling: Theo van de Graaf, tvandegraaf123@gmail.com. Zie ook de aankondiging van een excursie in dit gebied in Koppel 2022, derde kwartaal.

Opgave graag uiterlijk 5 januari onder vermelding van rondleiding+bijeenkomst of alleen excursie of receptie bij voorkeur per e-mail naar voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl.

Slijmzwammen (1)

tekst en foto's: Jaap Veneboer

De herfst ligt inmiddels al weer een tijdje achter ons. Velen zullen in de herfst een boswandeling hebben gemaakt en daarbij behalve bomen met hun verkleurende bladeren zeker ook de paddenstoelen hebben bewonderd. Tijdens de excursie in het Holtingerzand van 15 oktober kwam iemand met een takje bij mij met prachtige kleine oranje vruchtlichamen en vroeg welke paddenstoel dit was. Het betrof hier het glanzend druivenpitje, wat echter geen paddenstoel is maar een slijmzwam.

Veel mycologen noteren daarom slijmzwammen niet als die aan het inventariseren zijn. Gelukkig zijn er bij iedere werkgroep van de Nederlandse Mycologische Vereniging (NMV) genoeg leden die er wel in geïnteresseerd zijn. Vooral fotografen die zich bezighouden met macrofotografie zullen de slijmzwammen zeker niet links laten liggen. Sterker nog, door de prachtige kleuren en vormen wordt de in-

teresse steeds groter.

De meeste slijmzwammen zijn vrij klein en het vergt dan ook wel enige moeite om ze te vinden. Soms moet men takjes, blaadjes of stengels die zich op de bosbodem bevinden omdraaien, want slijmzwammen houden van vocht en schaduwrijke plaatsen. Er zijn gelukkig ook een aantal soorten die zich beter laten zien zoals heksenboter en rossig buiskussen. Vele kleinere soorten van slecht enkele millimeters zoals het peervormig draadwatje, verschijnen soms met tientallen exemplaren tegelijk en zijn dan ook goed te zien. Maar kijken we naar het gebundeld netpluimpje dan zien we ook tientallen vruchtlichamen die echter zo dicht op elkaar staan dat men denkt slechts één vruchtlichaam te zien.

In Nederland zullen inmiddels circa 400 soorten bekend zijn en door de groeiende belangstelling worden er steeds nieuwe vondsten

Foto 1: Glanzend druivenpitje, *Leocarpus fragilis*, Holtingerzand, Havelte

gedaan. Helaas moet net als bij de paddenstoelen voor het grootste gedeelte microscopisch onderzoek worden gedaan. Hoe de indeling van de slijmzwammen wordt, daar is men nog steeds mee bezig. Eén groep zijn de plasmodiale slijmzwammen waaronder zich het heksenboter bevindt. Deze groep kan zich voortbewegen en laat dan vaak een zichtbaar

spoor achter. Onderweg voedt het zich met micro-organismen. Tenslotte vormt het een vruchtlichaam en kunnen de sporen zich verspreiden.

Als laatste zou ik zeggen geniet van de prachtige vormen en kleuren zoals van het karmijnrood netwatje, worstnetwatje en bijvoorbeeld het glanzend druivenpitje.

Foto 2: Heksenboter, *Fuligo septica*, Bisschopsberg, Darp

Foto 3: Rossig buiskussen, *Tubulifera arachnoidea*, Waterloo bos, Flevoland

Foto 5: Gebundeld netpluimpje, *Stemonitis fusca*, Revebos, Flevoland

Foto 4: Peervormig draadwatje, *Trichia decipiens*, De Woldberg, Steenwijk

Foto 6: Karmijnrood netwatje, *Arcyria denudata*, Voorsterbos, Flevoland.

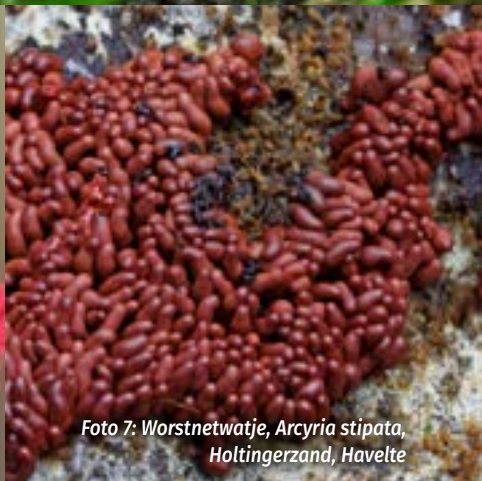

Foto 7: Worstnetwatje, *Arcyria stipata*, Holtingerzand, Havelte

Tekst en foto: Robert Rubertus

Slijmzwammen (2)

Slijmzwammen zijn niet alleen prachtig om te zien en te fotograferen, ze fascineren ook door hun positie in de levende natuur. Zoals walvissen geen vissen zijn, zijn slijmzwammen geen zwammen. Slijmzwammen behoren niet tot het Rijk van planten, het Rijk der dieren of het Rijk der schimmels/paddenstoelen, maar ze vormen een apart Rijk: het Rijk van de protisten. Protisten zijn over het algemeen eencellige wezens en de positie van de slijmzwammen binnen dit Rijk is bijzonder door hun vormen en leefwijze.

Protisten

Voor veel mensen zijn de bekendste protisten het pantoffeldiertje en de amoëbe, die in elk leerboek biologie voor de middelbare school worden behandeld. Ze zijn alleen met een microscoop te zien. De amoëbe is een eencellig wezen dat gemakkelijk van vorm kan veranderen en zich zo kan verplaatsen. De meest bekende slijmzwammen behoren tot dezelfde groep als de amoëben, in feite zijn deze slijmzwam-

men een geëvolueerde vorm van amoëben die in een fase van hun levenscyclus zijn gaan samenwerken tot een meercellig levend wezen. Slijmzwammen zijn dus helemaal geen zwammen, maar waardoor zijn ze door mycologen en andere biologen in het verleden dan toch ingedeeld bij de schimmels en zwammen? Dat komt door de levenswijze van slijmzwammen en hun manier van voortplanten. Slijmzwammen, ook wel myxomyceten genoemd, leven evenals schimmels en paddenstoelen (fungi) van dood of levend plantenmateriaal, rottende resten enzovoorts. Daardoor hebben ze in de loop van de evolutie een levenscyclus ontwikkeld die overeenkomsten vertoont met die van schimmels en paddenstoelen, dus met een stadium waarin voeding wordt opgenomen en een stadium met vruchtlichamen met sporen. Biologen zouden zeggen: er is sprake van convergente evolutie. Vanwege de vruchtlichamen met sporen zijn ze in het verleden lange tijd aangezien voor zwammen, maar recent onderzoek aan DNA heeft aangetoond

dat ze al heel lang geleden in de evolutie een andere weg zijn gegaan. Slijmzwammen zijn net zo weinig verwant met zwammen en paddenstoelen als planten verwant zijn met dieren. Een enorm verschil dus, nog groter dan het verschil in verwantschap tussen een walvis en een vis, want die behoren tenminste nog beide tot de gewervelde dieren, samen met amfibieën, reptielen en vogels.

Levenscyclus

Slijmzwammen planten zich evenals fungi voort door middel van sporen. Uit de sporen groeien amoëbe-achtige cellen, die bij veel soorten slijmzwammen zich vele malen delen en dan met elkaar versmelten tot een zogenaamd plasmodium. Een plasmodium is het slijm van slijmzwammen en bestaat uit celplasma zonder celmembranen met daarin de vele kernen van de oorspronkelijk amoëbe-achtige cellen. Dit is een vorm van meerceligheid. In dit stadium voedt de slijmzwam

zich met dood materiaal evenals het mycelium van schimmels en paddenstoelen. Onder bepaalde omstandigheden verandert het plasmodium en vormt vruchtlichamen met sporen. Dit zijn meestal kleine vruchtlichampjes in een scala aan vormen en kleuren, zoals te zien op de foto's van Jaap Veneboer.

Heksenboter

Heksenboter is de meest in het oog springende slijmzwam, die bovendien algemeen is. Wandelend in een bos op de Eese of de Woldberg bij Steenwijk, kun je heksenboter tegenkomen. De naam alleen al is bijzonder. De Engelsen noemen deze slijmzwam "dog vomit slime", hondenkotsslijmzwam. Heksenboter ziet er van een afstand uit als een gele klodder op een oude boomstronk of dood hout en van dichtbij zie je gele draadjes die zich heel fijn sponsachtig vertakken. Besef dat dit een protist is en dat er niet eens een microscoop nodig is om deze protist te bekijken!

Huiszwaluwen in de Kop van Overijssel in de lift?

Tekst & fotos
Henk Bergsma

De huiszwaluwen in Nederland zijn zo langzamerhand vertrokken naar het warme zuiden. Hier en daar zwerven nog wat rond op zoek naar insecten om op te vetten voor de lange reis naar Afrika. Samen met de oeverzwaluwen en de boerenzwaluwen hebben de huiszwaluwen voor nakomelingen gezorgd in ons land. Nu is het tijd om te vertrekken

Voor sommige onderdak verschaffers van de huiszwaluw is het een opluchting dat de huiszwaluwen zijn vertrokken. Ze geven namelijk (in beperkte mate) overlast in de vorm van vogelpoep. Voor anderen is het een teleurstelling dat ze de vrolijk kwetterende vogels voor maanden moeten missen. Huiszwaluwen maken namelijk meestal nesten onder dakran-

Juveniel

den en dakgoten van huizen. De nesten worden gemaakt van modder of klei vermengd met speeksel. Dat geeft de laatste jaren vaak problemen. Door de droogte de afgelopen jaren knappen de nesten van de huiszwaluwen regelmatig kapot met het gevolg dat de eieren of jongen met nest en al naar beneden vallen. Heel bijzonder is het dat de uit het nest geval-

huishwaluwen

len jongen nogal eens door de huiseigenaren worden grootgebracht of naar een vogelopvang worden gebracht.

Nederland kent drie echte zwaluwsoorten. De boerenzwaluw heeft een rood keeltje en een diepe gevorkte staart, de oeverzwaluw heeft een bruin verenkleed en heeft geen witte stuit. De huishwaluw is herkenbaar aan het staalblauwe verenkleed met een witte stuit en gevederde pootjes

De huishwaluw stand lijkt in de Kop van Overijssel in een licht stijgende lijn te zitten. Is de huishwaluw in De Polle inmiddels verdwenen, in het Kornputkwartier, Kallenkote, Steenwijkerwold en Zuidveen is er een toename te bespeuren van ongeveer 30 %. Ook Wanne-

perveen en Blokzijl geven een stijging te zien en telden dit broedjaar respectievelijk 43 en 20 nesten.

De huishwaluw is een echte cultuurvolger. Ze komen dus ook alleen maar voor waar huizen, schuren o.i.d. staan. Net als praktisch alle vogels heeft de huishwaluw een beschermde status. Dat houdt in dat wettelijk gezien de nesten niet verwijderd mogen, ook niet als de jongen zijn uitgevlogen. De overlast die de huishwaluwen geven in de vorm van vogelpoep is eenvoudig op te lossen, door een plankje ruim onder het nest te maken.

De huishwaluw stand staat de laatste jaren erg onder druk door onder andere:

- Gebrek aan goed nestmateriaal. De droogte zorgt er ook voor dat veel nesten stuk knappen.
- Renovatie van huizen. Bij verbouwingen of afbraak van huizen verdwijnen ook veel nesten. Gelukkig worden bij afbraak van huizen tegenwoordig zgn. huishwaluwten geplaatst. Woningbouwverenigingen geven daarin vaak het goede voorbeeld.
- Het lucht plankton (vliegjes, mugjes, torretjes, enz.) wordt steeds minder door de klimaatverandering.

Overigens kan bij vragen en of problemen bij huishwaluwnesten altijd een beroep gedaan worden op de stadsvogeladviseur in Steenwijkerland.

nest

Verknipte mierenkoninginnen, die veel vragen oproepen

“Gaat tot de mieren en wordt wijs!” is een bekende uitspraak, die eens – heel lang geleden – zou zijn gedaan door de legendarisch wijze koning Salomo, heerser over het toenmalige Israël. Om meer te weten te komen over het verborgen leven van deze nijvere diertjes, heb ik dan ook verschillende keren geprobeerd met enkele soorten mieren een gesprek te beginnen. Maar welke taal ik ook probeerde, geen enkele mier nam de moeite om mij te woord te staan. Toevallige voorbijgangers, die mij zo tegen een mierenhoop zagen praten, zullen wel gedacht hebben: “die vent is gek ...”. Ach, misschien hadden ze wel gelijk! Ik ben tot de mieren gegaan, en ben er niets wijzer op geworden. Als oorzaak ga ik er maar van uit, dat ik de taal der mieren niet goed beheers. Een logisch gevolg van de babylonische spraakverwarring, die de communicatie tussen mensen en dieren diepgaand heeft verstoord. Dat is jammer, want nu blijf ik met een paar onopgeloste problemen zitten en dat veroorzaakt bij mij een flinke frustratie. Wat is er namelijk aan de hand?

In het begin van de herfst zijn Els en ik dit jaar een weekje naar het Lauwersmeer geweest. Het weer was niet optimaal. Niet te koud, niet te warm, met zo nu en dan een bui, afgewisseld door perioden met zon. Op één van deze

dagen, om precies te zijn de vijfde september, liepen wij langs een breed graspad aan de noordkant van het Ballastplaatbos. Het pad werd links en rechts omzoomd door een open strook struiken en lage bomen, waar doorheen de zon lichte vlekken wierp op het graspad en op de er langs groeiende smalle rand van wat hogere kruiden en grassen.

Aan de rechter zijkant, op één van de door de zonbeschenen plekken, liepen tientallen oranje gekleurde insectjes met lange vleugels over de hogere plantenrand driftig heen en weer. Het was opvallend, dat niet één van deze gevleugelde beestjes een poging deed om weg te vliegen. Tot onze verbazing was er bij geen enkel exemplaar een achterlijf te bekennen! Enkele tientallen meters verderop ontdekten we, nu aan de linkerkant van het pad, opnieuw een groep van dezelfde oranje beestjes, en ook hier was er geen spoor van een achterlijf te zien ... Wat waren dit voor vreemde insectjes? We hebben er een paar in een buisje gedaan om ze thuis onder de binoculair eens beter te kunnen bekijken.

Thuisgekomen was het eerste wat wij deden de diertjes eens goed bestuderen bij een flinke vergroting. Het bleek niet moeilijk om ze op naam te krijgen. De lange geknikte sprieten met een duidelijke schaft, de twee “knopen” tussen

het borststuk en het achterlijf, en de twee platte, korte dorens achter op het borststuk lieten daarover geen twijfel bestaan: alle exemplaren waren koninginnen van de gewone knooppmier, *Myrmica rubra*, een van de meest algemene mieren in ons land.

Ondanks hun algemene voorkomen leiden knooppmieren een onopvallend bestaan. Anders dan bij de welbekende, hoge nestkoepele van bosmieren, die in plaats van twee knopen één opstaande schub hebben tussen het borststuk en het achterlijf, zijn de nesten van knooppmieren niet makkelijk te vinden. Ze komen voor onder stukken hout, achter losse schors van boomstompen, maar meestal weggestopt onder de grond, waar onzichtbaar voor onze ogen mierenkolonies kunnen bestaan, waarin vele duizenden werksters en vele koninginnen samen leven.

Net als bij de "limonade" wespen en honingbijen zijn de meeste mierenkoninginnen levende ei-fabrieken. Aan de lopende band worden er nieuwe eitjes geproduceerd. Uit de bevruchte eitjes ontwikkelen zich de werksters, en eventueel, als het voortplantingsseizoen in de mierenkolonie is aangebroken, de koninginnen. Uit de onbevruchte eieren ontstaan uitsluitend mannetjes. Maar zonder uitzondering bezitten alle werksters, koninginnen en mannen een achterlijf!

Maar hier langs het graspad was bij iedere mier het achterlijf echter op een brute wijze direct achter het borststuk weggeknipt. Je zou verwachten, dat dit een dodelijke amputatie zou zijn. Zoals eerder al was opgevallen, liepen deze mishandelde koninginnen levendig en wel door de lage begroeiing heen. Welke onverlaat zich hier had vergrepen aan deze nog onbezoedelde maagden van koninklijke

bloede, was voor ons nu de grote vraag.

Omdat wij in onze literatuur geen enkele aanwijzing konden vinden over wat er hier gebeurd kon zijn, hebben wij contact opgenomen met een mierenexpert, Jinze Noordijk, die op zijn beurt een andere mierenexpert, Peter Boer, heeft geraadpleegd. Samen konden ze geen andere verklaring vinden, dan predatie door wespen. Het lijkt misschien nogal onwaarschijnlijk, dat er wespen (of was het maar één?) bezig zijn geweest om aan de lopende band binnen korte tijd achterlijven van tientallen knoopwespkoninginnen af te bijten, die bovendien op het punt stonden de lucht in te gaan om met hun bruidsvlucht te beginnen.

Hoe wijs de mieren volgens Salomo dan ook zouden zijn, uit het gedrag van deze verknipte koninginnen werden wij niet veel wijzer. Hoe konden deze mieren nog dagen, nadat wij ze gevangen hadden, zonder achterlijf in leven blijven?

Hoe konden ze, zonder te eten en zonder te drinken, en zonder hart en spijsverteringskanaal, die zich met hun voedselreserves in het verdwenen achterlijf bevonden, driftig al die tijd rond blijven lopen? Waarom vlogen ze niet weg, terwijl hun vliegspieren onbeschaadigd in hun borststuk waren achtergebleven? Eén gek kan meer vragen, dan twee wijzen kunnen beantwoorden ...

En dan nog iets. Tijdens de bruidsvlucht ontmoeten de koninginnen en de mannen elkaar om al zwermend in de lucht hun voortplantingspartner te kunnen vinden. Dit kan alleen, als de bruidsvluchten van vrouwen en mannen, vaak afkomstig uit heel verschillende nesten, vrijwel gelijktijdig plaatsvinden. Bovendien gebeurt het zwermen bij de gewone knooppier van laat in de middag tot even na zonsondergang. Een wesp heeft dus op een dag in september niet meer dan maximaal vier à vijf uur de tijd om vele tientallen malen een koningin te vangen, haar achterlijf er af te bijten, dit met de kaken te vermalen, de brij naar het nest te brengen, aan de larven te voeren, om dan weer naar de plaats des onheils terug te keren.

Voor één wesp lijkt deze gang van zaken bijna onmogelijk om uit te voeren, tenzij er een hele groep wespen aan deze slachtpartij heeft deelgenomen. Maar dan rijst er een andere vraag: hoe komen andere wespen er dan achter, dat er op die ene plek iets te halen valt? Want anders dan bij honingbijen hebben de wespen, voor zover ik weet, geen mogelijkheid om nestgenoten te vertellen, waar zij een belangrijke voedselbron hebben ontdekt. Speelt bij wespen dan alleen toeval een rol, als meerdere wespen dezelfde voedselbron hebben ontdekt en benutten?

En waarom werd alleen het achterlijf gebruikt? Weliswaar bevinden zich daarin de vele onvolgroeide eieren en de krop, geheel gevuld met reservevoedsel om de zoektocht naar een nieuw te stichten nest te overbruggen, maar het borststuk zit vol met sterke vliegspieren, die pas tot reservevoedsel worden afgebroken, nadat de bevruchte koningin haar vleugels heeft afgeworpen en zij op zoek gaat naar een nestplaats. Ik heb zelf ver-

schillende keren gezien, hoe een wesp haar prooi ontmantelde, waarbij de kop als eerste er af werd gebeten, daarna volgden de vleugels en de poten, en dan eventueel, vooral bij mannelijke zweefvliegen, het achterlijf. Maar steeds werd het spierenrijke borststuk als voer voor de larven gebruikt. Waarom werd er hier dan ineens van deze gewoonte afgeweken, en lieten ze het borststuk ongemoeid? De zoveelste onbeantwoorde vraag!

Tot slot. Toen wij de verknipte koninginnen langs het graspad ontdekten, had de bruidsvlucht al minstens zestien uur eerder plaats gevonden. Vliegvlugge koninginnen en mannen waren dus allang weer levend (de koninginnen) of dood (de mannen) op de aarde teruggekeerd. Wat wij zagen, was het verminkte restantje van de dag erna, dat door toedoen van de grote onbekende verknipperaar niet meer aan de bruidsvlucht, en aan het daaraan verbonden seks-feest, mee had kunnen doen. Kennelijk waren ze door het verlies van het achterlijf niet meer in staat te vliegen. Maar wel konden ze om een voor ons onbegrijpelijke reden zonder achterlijf nog energiek in het lage gras rond klauteren.

Onverwacht had onze wandeling dus gezorgd voor een verrassing, met een berg aan vragen. Het heeft ons weer eens doen beseffen, hoe weinig wij van de natuur af weten, hoe wonderlijk de natuur in elkaar steekt, en hoe moeilijk ze soms te begrijpen is. Gelukkig maar, want dat houdt natuurstudie steeds opnieuw spannend!

Ben Prins
Vijverlaan 11
7975 BW Uffelte
0521-350300
ecprins@hetnet.nl

BOEKBESPREKING

“Wilde planten in eigen tuin”

Marlies Huijzer, Martin Stevens

Uitgeverij: Sterck & De Vreese ISBN: 9789056158699

Verkrijgbaar bij de boekhandel of via website wildetuinplanten.com

Wie wil er nu uiteindelijk eenmaal niet meer vlinders, bijen, zweefvliegen & vogels op een verantwoorde manier in zijn direct nabije omgeving. Hoe pak je dat dan toch aan. Marlies Huijzer & Martin Stevens zijn er weer in geslaagd met hun nieuwe boek “Wilde planten in eigen tuin” om natuurliefhebbers met of zonder groene vingers niet alleen overzichtelijk maar vooral ook praktisch het een en ander uit te leggen.

Een tuin maak je in de eerste plaats voor jezelf, je wilt een plek om lekker te zitten en je zet er planten in die je mooi vindt. Als je kiest voor aantrekkelijke wilde, inheemse planten dan maak je van je tuin ook een geschikt leefgebied voor dieren. Voor insecten als vlinders, bijen, zweefvliegen, libellen en ook voor vogels, kikkers en egels.

Wilde planten in eigen tuin staat boordevol praktische informatie over aanleg en onderhoud van een tuin met wilde planten. Aan de hand van talrijke foto's vertellen Martin Stevens en Marlies Huijzer welke planten en plantencombinaties geschikt zijn voor grote en kleine tuinen en zelfs voor balkons, geveltuinen en niet te vergeten daken. Daarbij kijken ze naar grootte, grondsoort, zon, schaduw en ligging. Ze gaan dieper in op het zelf kweken van planten en nemen een uitgebreide ‘kijk bij de kenners’: heemtuinen, botanische tuinen en kwekers. Bladerend en lezend in dit rijk geïllustreerde boek kom je op heel veel ideeën en breng je de natuur in je eigen tuin.

Houtzwammen, met name de Tonderzwam

Tekst en fotografie: Philip Friskorn

Vermiljoenhoutzwam

Ons land kent vele soorten houtzwammen. Ze behoren tot de groep van buisjes- en gajeszwammen. Veel paddenstoelen en zwammen verdwijnen in de herfst als de eerste nachtvorsten hun intrede doen. Veel soorten houtzwammen zijn bikkelhard en overleven de winter. Veel soorten houtzwammen, zoals elfenbankjes zijn daar voorbeelden van. Wat geweldig dat het al tientallen jaren gedaan is met de opruimdrift in onze bossen, dood hout blijft liggen en afgestorven bomen blijven rechtop staan zolang ze de elementen kunnen trotseren. Het leven in dood hout is omvangrijk, honderden soorten larven en kevers leven in het rottende hout. Dit leven is veelal aan onze waarneming onttrokken, maar vele spechtensoorten en andere vogels hebben een goed gehoor om dat verborgen leven op te sporen en zo tijden van voedselschaarste door te komen.

Wat voor ons veel zichtbaarder is zijn prachtige houtzwammen. Ik licht er zomaar een paar uit die in mijn fotoarchief voorkomen: de vermiljoenhoutzwam (*Pycnoporus cinnabarinus*), de roodgerande houtzwam (*Fomitopsis pinicola*) en de echte tonderzwam (*Fomes fomentarius*). Allemaal prachtige houtzwammen, waarvan de echte tonder-

zwam het meest tot de verbeelding spreekt.

De echte tonderzwam

In vrijwel geheel Europa is deze parasiet te vinden op dode of verzwakte bomen, met name de beuk en de berk. Het mycelium tast door witrot het hout van de boom aan. Tonderzwammen kunnen tientallen jaren oud worden en uitgroeien tot wel 50 cm breed en 30 cm hoog. Ze zijn bedekt met een 2 mm dikke keiharde korst. Deze werd in sommige landen gebruikt als vervanging voor leer. De kern aan de achterzijde van de zwam is vergroeid met de boom, iets wat bij andere houtzwammen niet voorkomt. De zwammen staan horizontaal tegen de boom en als de boom omvalt zal het groeiproces zich 90 graden gedraaid voortzetten. De viltige onderrand van de tonderzwam is licht van kleur.

Waar komt de naam vandaan?

Wie kent niet de naam tondeldoos? Dat had te maken met vuur en warmte. De wetenschappelijke naam van de tonderzwam ver-raadt de eigenschappen: 'fomes' staat voor 'tondel' en 'fomentum' voor 'warm houden'. Het zijn dus eigenlijk tondelzwammen. Het binnenste van de zwam werd gekneusd en

bewaard in een tondeldoos. Het gekneusde materiaal vat heel gemakkelijk vlam en werd dan ook samen met vuurstenen bewaard. Door de vuurstenen vlak bij het gekneusde materiaal tegen elkaar te slaan kon eenvoudig vuur gemaakt worden. Kortom is dit de oervorm van de lucifer.

Roodgerande houtzwam

Echte tonderzwam

Minstens 5300 jaar oud

Toen in 1991 in de Ötztaler Alpen de gemummificeerde oermens Ötzi werd gevonden, bleek hij in zijn bagage stukjes tonderzwam en vuurstenen te hebben. Ötzi's vondst maakte duidelijk dat het maken van vuur met tonderzwammen reeds 5300 jaar geleden gebruikelijk was.

Echte tonderzwam

Vlinder- en Libellenwerkgroep is nu Insecten werkgroep

Wat ooit begonnen was als de KNNV Vlinderwerkgroep werd omgevormd tot de KNNV Vlinder- en Libellenwerkgroep toen deze laatste soortgroep meer en meer in de belangstelling kwam te staan. Maar ja, als je dan naar vlinders en libellen kijkt tijdens activiteiten dan is het onontkoombaar dat je ook andere insecten tegenkomt. En die blijken dan ook nog eens (soms) redelijk makkelijk op naam te brengen. En als ze dan ook nog eens interessante gedragingen vertonen dan is uitbreiding van de belangstelling maar een kleine stap. Vandaar dat er is besloten om het werkkerrein uit te breiden naar insecten en dat in de naam tot uitdrukking te laten komen. We zijn dus vanaf heden de KNNV Insectenwerkgroep! Dat betekent niet dat van iedereen die lid is verwacht wordt om alle insecten te gaan bestuderen. Er zijn in Nederland ~20.000 soorten insecten en van veel soorten is determinatie alleen mogelijk door exemplaren te vangen, te ontleden, door een microscoop te bestuderen en op die manier op naam te brengen. Ook is daar zeer specialistische literatuur voor nodig die voor KNNVers gewoonweg niet makkelijk toegankelijk is.

Maar er zijn best wel veel groepen die via foto's of met een verrekijker in het veld goed op

naam te brengen zijn. En daarbij helpen apps als ObsIdentify, maar ook de tegenwoordig steeds betere veldgidsen en de officiële namenlijst van Nederlandse soorten. Verder zijn er allerlei websites met informatie.

Om een paar voorbeelden te noemen van die soortgroepen:

- **Wantsen**
- **Cicaden**
- **Bladwespen (zie foto(s))**
- **Zweefvliegen**
- **Roofvliegen**
- **Lieveheersbeestjes**
- **Hommels**

Ook spinnen zijn een interessante groep alhoewel dat formeel geen insecten zijn.

Op onze avonden zijn we van plan om deze "nieuwe" soortgroepen aan bod te laten komen. Zodat we tijdens de excursies al een beetje een start hebben.

Als er belangstelling voor deelname is of als er vragen zijn, dan kan er contact worden opgenomen met

Arjen Lensen (arjen.nat@gmail.com) en / of Willem-Jan Hoeffnagel (Willem-Jan@hoeffnagel-photography.nl).

Pamphilus sylvarum
Fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

Tenthredo campestris
Fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

Inspirerend Gidsenoverleg

Frisse nieuwe ideeën en samenwerking

Op 12 november, een prachtige herfst-dag, verzamelden 16 (natuur-)gidsen zich in Paasloo voor de gidsenbijeenkomst nieuwe stijl. Niet alleen IVN natuurgidsen ook KNNV excursie begeleiders waren uitgenodigd en aanwezig.

Kennismaking

Ondanks of juist dankzij de beperking in het aantal woorden (regels van het Kennismakingsspel) was in korte tijd helder wie wat doet en waar de natuurroutes liggen. Daar werd vervolgens op voortgeborduurd met een opdracht in 3 groepen. Elke groep werd uitgedaagd om gezamenlijk een nieuwe activiteit te bedenken met gebruikmaking van ieders kennis en kunde en aansluitend op een landelijk IVN thema.

Samenwerking en nieuwe ideeën

Binnen een uur werden een aantal nieuwe ideeën uitgewerkt, zoals het idee om onderzoek naar bodemdierpjes te combineren met een film over het bodemleven (werktitel "Dan maar de grond in"). Met de excursie "Met je neus in de mossen" werd een activiteit bedacht waarbij kennisoverdracht en beleving elkaar inspirerend kunnen versterken. Ook de groep met het thema Nationaal Park Weerribben Wieden zocht naar een mogelijkheid beide elementen te koppelen, bij voorkeur voor jongeren. Tijdens de terugkoppeling ontstond een voorstel om mee te doen aan de landelijke Natuurwerkdag, in combinatie met de cursisten van de Gidsenopleiding die in januari 2023 van start gaat. Al deze activiteiten worden de komende periode verder uitgewerkt.

Jaarkalender

Na al het denkwerk was het hoogtijd om de

JAARKALENDER 2023

	11-mrt	Leeuweriken in de Kale Duinen
	18-mrt	Auto-excursie Lauwersmeer
	27-apr	Vogelzang excursie
vogels	29-apr	Auto-excursie Gaasterland
	5-mei	Nachtegaal excursie
	13-mei	Wat hoor ik daar?
	30-sep	Auto-excursie Lauwersmeer
	2-dec	Auto-excursie Gaasterland
	8-dec	Nachtelijke zoektocht bosuilen
insecten	20-mei	Insectenexcursie Blesdijkerheide
	2-jul	Libellenexcursie Staphorsterveld
	22-jul	Insectenexcursie Kiersche Wijde
	26-aug	Libellenexcursie Woldlakebos
Paddenstoelen	14-okt	Paddenstoelenexcursie
Kuunderpunter		in de periode juni t/m augustus, data volgen
	19-jan	is ons planeet een schietschijf?
	16-mrt	10 jaar insectenonderzoek De Wieden
Lezingen	19-okt	spreker volgt
	16-nov	spreker volgt
	14-dec	spreker volgt
Overig	27-mei	Fietsexcursie Weerribben
	4-nov	Natuurwerkdag

benen te strekken voor een "doorstap-wandeling" van ruim 5 km. Een uitdaging gezien de korte tijd en het feit dat iedereen wel iets bijzonders zag en daar graag langer naar wilde kijken. Na de goed verzorgde lunch werd gezamenlijk de basis jaarkalender vastgesteld, zodat in de toekomst de spreiding van excursies en andere activiteiten over het jaar gemakkelijker geregeld kan worden.

Hieronder zie je een kort overzicht van de geplande excursies en lezingen. Een afwisselend programma voor leden en potentiële nieuwe leden. Nadere aanvullingen volgen, hou daarom de berichtgeving in Koppel en IVN website in de gaten.

Samenvatting en foto's
door Robert Robertus

Kempense heidelibel vestigt populatie in de Weerribben-Wieden

In de afgelopen tien jaren heeft de zeer zeldzame Kempense heidelibel zich in Noord-west-Overijssel gevestigd en is vervolgens enorm in aantal toegenomen. Wat zijn de redenen van deze opmerkelijke en verheugende ontwikkeling. Dit artikel is een samenvatting van “Kempense heidelibel vindt nieuwe stek” van Roy van Grunsven in het blad van de Vlinderstichting: Vlinders 4, 2022.

De Kempense heidelibel lijkt op de meeste andere heidelibellen, maar hij is kleiner. Kenmerkend is de rij zwarte druppeltjes op het achterlijf. Opvallend is de gouden glans op de vleugels. Een mooie kleine libel.

Zijn bijzondere eisen aan de omgeving maken het een kieskeurige soort. Kempense heidelibellen hebben plekken met ondiep water nodig die in de herfst droogvallen en pas in het late voorjaar weer water krijgen. Dit is tegenovergesteld aan wat normaal is, namelijk dat ondiepe plassen in de zomer droogvallen en in de herfst weer gevuld worden met water. Aan deze situatie zijn de meeste libellen aangepast, maar de Kempense heidelibel dus niet. De eitjes van de Kempense heidelibel komen in het voorjaar uit en de larven groeien

in het water van de plas. Ze vliegen in de late zomer uit en ontlopen zo concurrentie met grotere soorten libellen. Maar dit soort ecologische omstandigheden komen niet veel voor in Europa en daardoor is de Kempense heidelibel een zeldzame soort. Van nature komen plassen die in de herfst droog vallen en in het voorjaar vol lopen alleen in en om berggebieden voor. Smeltwater in het voorjaar zorgt dan in berggebieden en stroomdalen van rivieren voor volle plassen water waarvan de Kempense heidelibel afhankelijk is. Door ontwatering en drooglegging zijn dit soort gebiedjes zeldzaam geworden in Europa.

Door de mens zijn echter kunstmatig situaties geschapen die gunstig zijn voor de Kempense heidelibel. Zo ontstonden door de rijstteelt in Zuid-Europa rijstvelden die nat waren in de zomer en droog in de winter, precies wat de Kempense heidelibel nodig heeft. Hier was deze libel algemeen, totdat de methode van rijstteelt veranderde en de Kempense heidelibel zo goed als verdween.

In de Kempen (in Nederland en België) waren andere kunstmatige omstandigheden gecreëerd: visvijvercomplexen. Deze complexen werden in de winter drooggelegd en in het voorjaar gevuld voor jonge vissen, precies de goede omstandigheden voor de Kempense heidelibel. Tot voor enkele jaren geleden was dit dan ook het enige gebied waar de Kempense heidelibel in Nederland voorkwam. Nu de visvijvercomplexen niet meer worden gebruikt, is de Kempense heidelibel daar vrijwel verdwenen.

Op 7 september 2013 werden voor het eerst enkele Kempense heidelibellen waargenomen in de Weerribben. Toen waren het er maar weinig, maar in de jaren daarna is het aantal enorm toegenomen. De laatste jaren is het zelfs de meest talrijke libel in de nazomer in de Weerribben en is hier een van de grootste populaties van Europa ontstaan. De omstandigheden zijn namelijk ook hier gun-

stig door de kunstmatige ingrepen van de mens. Voor de rietteelt worden in het voorjaar de rietvelden bevoeït en gedurende de zomer nat gehouden. In herfst en winter laat men het waterpeil juist zakken om het riet te kunnen oogsten en drogen. Precies de omstandigheden die de Kempense heidelibel nodig heeft. Al tientallen jaren wordt op deze manier riet geteeld, toch is de Kempense heidelibel hier pas sinds 2013 aanwezig. Waarom niet al veel eerder? De waterkwaliteit is pas de laatste decennia sterk verbeterd en dat zou de reden kunnen zijn dat de Kempense heidelibel zich niet eerder in Noordwest-Overijssel heeft gevestigd.

De Kempense heidelibel is dus van nature gebonden aan berggebieden, maar is via kunstmatige biotopen zoals de rijstvelden in Zuid-Europa en visvijvers in de Kempen in de laagveenmoerassen van Noordwest-Overijssel terechtgekomen. De libel is nu sterk afhankelijk van de omstandigheden geschapen door de rietteelt, een economische activiteit

Kempense heidelibel paring

die financieel steeds minder aantrekkelijk is geworden. Door subsidies worden de bijzondere rietlanden in ons gebied in stand gehouden. De Kempense heidelibel profiteert hier dus van en is er ook van afhankelijk.

Fossiel in het laagveen

Bijna iedereen heeft wel eens gevist in zijn leven, met een (werp)hengel of schepnetje. Misschien zelfs vroeger met een kruisnet. Ik weet dat ik als kind niets liever deed dan proberen snoekjes te vangen met mijn schepnetje. En later met een werphengel. Voorntjes werden als aas gebruikt. Het vissen zit nog bij veel mensen in het bloed. Is het niet bij beroepsvissers, dan wel bij sportvissers of mensen die onderzoek doen naar vis. We kennen allemaal de typische soorten wel. Tiendoornig stekelbaarsje, blankvoorn, baars, pos, aal, snoek en bijzonder was het al wanneer je een riviergrondel ving. De liefhebbers van de meer tropische soorten zoeken hun heil misschien in de duiksport en reizen af naar de Rode of Caribische Zee. Wellicht bewonderen ze vissen in een tropisch aquarium...

Maar ondertussen zou je mond openvallen van verbazing wat voor mooie en bijzondere vissen

Tekst: Johann Prescher

*Grote modderkruiper in een cuvette
fotograaf J.A. Prescher*

wij in ons eigen land hebben. Sterker nog, in onze eigen Kop van Overijssel. En een van de meest bijzondere en iconische soort die typisch is voor onze Wieden en Weerribben. Veel mensen weten niet van het bestaan. Wie de prachtige onderwater documentaire Neder-

*Twee grote modderkruipers in een cuvette
fotograaf J.A. Prescher*

land onder Water heeft gezien van Arthur de Bruin zal misschien voor het eerst kennis hebben gemaakt met de soort. Deze film is trouwens terug te zien op NPO, aanrader! De titel van dit stuk verradt het voor de kenner misschien al, *Misgurnus fossilis*. De grote modderkruiper is zo'n bijzondere en iconische soort. De grote modderkruiper is een soort die gevonden wordt in gebieden waar het water langzaam overgaat in land door natuurlijke verlanding, of waar land regelmatig overstroomt zoals de uiterwaarden van het Zwarte Water. In ondiep water met een laag bagger en veel waterplanten voelt die zich erg thuis. In ons Nationaal Park Weerribben-Wieden is de soort dan ook niet weg te denken. Maar het is geen soort die je makkelijk te zien krijgt. Wie goed zijn best doet kan er een vangen, maar het is hard werken vanwege de enorme scheppen blubber en waterplanten. Echter, de wettelijke beschermingsstatus laat dit niet zomaar toe, hoewel je in kader van monitoring via Stichting RAVON en terreineigenaren vast iets zou kunnen regelen om mee te mogen helpen aan het landelijke verspreidingsonderzoek. De soort is aangewezen als Natura2000 doelsoort. De vis staat op de Europese Habitatrichtlijn bijlage II en vanwege de zeldzaamheid en de vermoedelijke afname in aantallen door het Nederlandse land- en waterbeheer is de soort als kwetsbaar

aangemerkt op de Rode Lijst.

De grote modderkruiper is een vis met een prehistorisch uiterlijk, een levend fossiel. Een slanke vis die tot 30 cm lang kan worden. Hij heeft een prachtige geeloranje basiskleur met donkerbruine lengtestrepen. Het lichaam is bezaaid met fijne spikkels die ook op de kleine kop en in de meeste vinnen aanwezig zijn. De bek heeft maar liefst tien gevoelige bekdraden: vier boven, vier onder en in elke mondhoek één. Het strepen- en vlekkenpatroon is als een vingerafdruk, ze kunnen gebruikt worden voor individuele herkenning. Ze hebben een bijzondere levenswijze en gedijen zeer goed in zuurstofarm water doordat ze via de huid en darmen kunnen ademen. Om via de darmen te kunnen ademen, komen ze naar de oppervlakte om lucht in te slikken. Deze lucht laten

*Valentijn van Bergen tijdens een inventarisatie in De Wieden
fotograaf J.A. Prescher*

ze vervolgens weer gaan door “scheetjes” te laten. Wanneer een leefgebied tijdelijk droog valt, kunnen ze in de modder overleven door hun dikke slijmlaag en huidademhaling. De ondiepe delen van wateren, die ook wat opwarmen in de lente en zomer, zijn de plekken waar ze zich graag voortplanten en waar de jonge grote modderkruipers opgroeien. Deze zones zijn talrijk aan kleine ongewervelden zoals muggenlarven, watervlooien en kleine kreeftachtigen die ze met de bekraden opsporen wanneer ze ’s nachts actief zijn.

Al met al een geweldige en bijzondere soort. Eén van de velen, want de veel algemenere kleine modderkruiper is minstens zo mooi en lijkt zelfs ook wel op de grote modderkruiper. Kleine modderkruipers zijn best makkelijk te vinden. Ze zitten zelfs in de Ruxveense vijver bij Steenwijk. Mocht je als lezer nou enthousiast worden van deze vissen en fysiek werk niet uit de weg gaan, dan kun je via de website www.ravon.nl kijken waar je kunt helpen. Wellicht, met voldoende animo, in excursievorm vanuit de Noordwesthoek.

Basterdzandloopkever

Tekst en foto's: Willem-Jan Hoeffnagel

Introductie

Er zijn heel veel soorten Kevers (Coleoptera) in Nederland. Volgens het Nederlandse Soortenregister zijn er in Nederland 4608 soorten bekend en 4137 gevestigd. Onder de Orde van de kevers vinden we de Familie van de loopkevers (Carabidae) met 407 soorten waarvan 373 gevestigd. Daaronder vallen vier soorten in het Geslacht *Cicindela*, de zandloopkevers. De meeste voorkomende is de basterdzandloopkever (*Cicindela hybrida*) en die gaan we nu verder bekijken. Deze Nederlandse naam is conform de naamgeving in de officiële lijst van in Nederland voorkomende planten en diersoorten (Zie ook het Nederlandse Soortenregister op www.nederlandsesoorten.nl). In andere literatuur wordt ook wel de naam gewone zandloopkever, bronzen zandloopkever en nog wat andere namen gebruikt.

Herkenning

De basterdzandloopkever is te herkennen aan de roodbruine of koperkleurige dekschilden met witte vlekken. Het eerste segment van de voelsprieten bevat een paar haren. De lengte varieert tussen de 11 en 19 mm. Ze bezitten vervaarlijk uitzierende kaken.

Waarneming

Het is een Europese soort. De verspreiding is van Noordwest-Europa, noordelijk Mid-

den-Europa tot aan de westelijk Oeral. In Nederland is de soort verbreid op de zandgronden inclusief de kuststrook aanwezig. Er is geen speciale binding met de kust vastgesteld in Nederland.

Ze komen voor op (grotere) zandvlaktes. Voor al in de duinen en op zandige plekken en paden in de heide. De soort is zowel zeer droogte minnend (xerofiel) als warmteminnend (thermofiel). In Nederland komen ze vooral voor op zandvlaktes met veel licht en die plekgewijs met grassen zijn begroeid. Ook komen ze voor in levend stuifzand en in de zeeduin. Ze zijn zelden te zien tussen heidestruiken en ook nagenoeg niet op veenbodems. Ze zijn niet te vinden op kleibodems.

De basterdzandloopkever is zowat het hele jaar waar te nemen met de nadruk op de periode van april tot en met september. Volgens waarneming.nl beginnen de waarnemingen in Nederland al in februari met al een aanmerkelijke toename in maart. Gezien de biotoop-eisen kunnen we deze soort verwachten aan de randen van ons werkgebied. Zelf heb ik de basterdzandloopkever waargenomen in gebieden als de Blesdijkerheide, het Holtingerveld, het Reestdal en het Waterloopbos.

Biologie

De imago's zijn alleen overdag actief, maar de larven zijn dag en nacht alert aan de opening van de gangen waarin ze huizen. Ze worden

Basterdzandloopkever

actief bij ca. 19 °C en hun activiteiten maximum ligt bij 34 – 42°C. De voorkeurslichaamstemperatuur is 35°C. Bij te lage bodemtemperatuur gaan ze zonnebaden en bij te hoge temperatuur gaan ze hoog op de poten lopen. Reproductie vindt plaats in het voorjaar. De ontwikkelingsduur van ei tot imago is ruim een jaar. In totaal leven ze ongeveer twee jaar. De imago's zijn ook in het najaar nog zeer actief. Zandloopkevers zijn snelle en uiterst efficiënte rovers. In het Engels worden ze daarom ook wel aangeduid als “tiger beetles”. De volwassen dieren eten alles wat ze te pakken kunnen krijgen, vooral mieren en andere insecten. De larven jagen vanuit verticale gangen op passerende bodembewoners.

Ze kunnen goed vliegen (alhoewel ze niet graag lijken op te vliegen) en de vliegspieren zijn altijd volledig ontwikkeld. Ook kunnen ze goed lopen.

De larven hebben last van parasieten waarvan één soort sluipwesp zelfs gespecialiseerd is op zandloopkevers. De imago's hebben veel vijanden (bijv. vogels, roofvliegen, libellen en andere soorten zandloopkevers), maar de witgele vlekken en de korrelstructuren op de dekschilden kunnen insectenetters bij hun aanval in verwarring brengen.

Bescherming

Deze soort is de algemeenste van de zandloopkevers en is algemeen in zijn biotoop in Nederland. Op uurhok basis is er een lichte achteruitgang te zien maar dit is zeer waarschijnlijk een (negatief) waarnemerseffect.

In het algemene zin is het een kenmerkende soort van onbemeste, schrale zandterreinen. Speciale beschermingsmaatregelen zijn dan ook niet nodig.

Per maand				Waarnemingen
Maand	Waarnemingen	Individueen	Waarnemers	Gemeentes
jan	0	0	0	0
feb	6	6	6	6
mrt	547	3.043	362	142

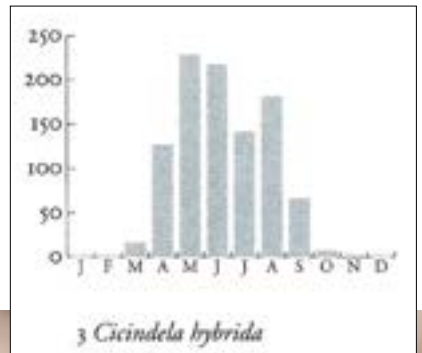
3 *Cicindela hybrida*

- voor 1900 en niet
• gedateerde vondsten
- 1900 - 1969
- 1970 - 1999

Verspreiding

Vliegtijden

Een mier etend

Beleefweken

In het Nationaal Park Weerribben-Wieden was in de periode 15 t/m 23 oktober de beleefweek, met speciale aandacht voor water in al haar facetten.

Wat is de Beleefweek?

Beleefweek is een week waarin een heel netwerk van IVN-gastheren binnen één gebied samenwerkt om inwoners en bezoekers een week lang het gebied te laten beleven.

De bijdrage van afdeling IVN Noordwest-Overijssel

Veel natuurgidsen verzorgen hun excursie in het Nationaal Park, denk aan libellenexcursies, fietsexcursies, Kuunder Punter vaarexcursies en vogelexcursies. Om onze afdeling extra onder de aandacht te brengen bij inwoners zijn er twee evenementen aangemeld; de Gi-Ga-Groene Speurtocht en de lezing Beleef de Weerribben-Wieden in woord en beeld. Heb je deze activiteiten gemist? Hierna lees je er meer over.

Volgend jaar zullen weer de beleefweken plaatsvinden in de periode september-oktober; meer informatie volgt.

Gi-Ga-Groene Speurtocht een succes!

Met veel plezier kijken wij terug op de Gi-Ga-Groene Speurtocht in het Slingerbos, Steenwijk. Op de ochtend van 15 oktober wemelde het van kinderen en hun ouders met SUPER-ogen-handen-oren-neuzen in het Slingerbos.

In het kader van de Kinderboekenweek met het thema Gi-Ga-Groen werd een speurtocht uitgezet, met elementen uit het kinderboek De Gorgels (geschreven door Jochem Myjer, cabaretier en vogelaar). De

natuur bleek dichtbij huis te zijn, ook in een stadspark met bomen, bloemen, paddenstoelen, vogels en eekhoorns. Allemaal te ontdekken als je goed je zintuigen gebruikt.

De jonge speurneuzen volgden hun weg door het spoor van stinksokken te volgen en ontdekten hoe een cipres ruikt. De kijkers zagen door hun verrekijker waar ze langs moesten en ontdekten echte natuur 'crime scene'. De luisteraars spitsten hun oren om de route te vinden en herkende natuurgeluiden (en mensengeluiden!). De voelers voelden geblinddoekt het touw en volgden hun route langs zachte varens, prikkende struiken en ruige kastanjes en spannende paddenstoelen.

De speurtocht werd uiteraard afgesloten met Gi-Ga-Groene limonade, rode Gorgelbessen en als klein cadeautje voor het goede speurwerk een IVN paddenstoelen zoekkaart.

Een geslaagde ochtend voor iedereen, voor herhaling vatbaar.

Bedankt allemaal!

Gi-Ga-Groene Jeugdteam: Jacomijn, Elizabeth, Ingrid, Baukje en Lisette.

Biodiversiteit tijdens vogeltellen; een unieke kijk op water en natuur

Verslag van een indrukwekkende lezing over het Nationaal Park Weerribben- Wieden door de vogelgroep

Als inwoner van het Nationaal Park Weerribben-Wieden, of je nu fietst, vaart of wandelt, je weet dat dit een uniek laagveenmoerasgebied is. Maar wat zie je allemaal als je regelmatig voor dag en dauw het gebied doorkruist om vogels te tellen? De IVN vogelgroep-leden Liesbeth Pit, Piet-Hein Klip en Albert Steenberghe hebben op maandagavond 17 oktober hun ervaringen tijdens vogeltellen gedeeld, in woord en beeld. Deze lezing gemist? Hier volgt een korte samenvatting van deze indrukwekkende lezing.

Achtergrond Nationaal Park

Piet Hein Klip schetste het natuurgebied op basis van historische, geografisch en landschappelijke invalshoeken waarbij water een belangrijke factor is. Het zichtbare verschil tussen de weren en ribben aan de noordzijde en de weidse wieden in het zuiden is historisch te verklaren door de veranderde eisen die aan het turfsteken werden gesteld. Verschillende typen molens (tjasker, spinnenkop, Friese en Amerikaanse molens) zorgen voor het irrigeren van water op het land. Natte voeten is wat het riet wil, terwijl het ontstaan van IJsselmeer zorgde voor ontwatering met de problematiek rondom inlaten tot gevolg. Door positieve ontwikkelingen rondom waterkwaliteit, was herintroductie

van de otter weer mogelijk. Dieper inzoomend op water, blijkt dat minder dan 1% van het zoete water zich in rivieren, meren en andere watergangen bevindt. Op een heel zwembad, zijn maar 4 emmers zoet water beschikbaar zijn. Piet Hein roept daarom op om zuinig te zijn op water. "Water is van wezenlijk belang, want zonder water geen leven. Laten we wereldwijd zout water omzetten in zoetwater, zodat iedereen op de wereld schoon drinkwater heeft. Overal kan voedsel worden geproduceerd doordat er kan worden geïrrigeerd of worden bevoeid. Zo los je twee problemen in één keer op: drinkwater en voedsel. Twee derde van de mensheid heeft nu geen schoon drinkwater. (Mensdom dierenrijk)". Zijn oproep sluit Piet Hein af met de opmerking "er is genoeg voor ieders behoefte maar niet voor ieders hebzucht." In het laatste deel van de lezing richt de spreker zich op de toekomst. Weliswaar komt regen vaak ongelegen, terecht kan de vraag worden gesteld welk weertype goed is voor het voortbestaan van het laagveenmoeras.

BMP, PTT, helderheid in vaak gebruikte afkortingen

Liesbeth Pit gaf een toelichting op de vogeltelling die leden van IVN-vogelgroep en andere vrijwilligers uitvoeren in het gebied van Natuurmonumenten. De gegevens worden ter beschikking gesteld aan Sovon. Deze vereniging brengt de ontwikkelingen in aantallen en verspreiding van vogels in kaart en doet verklarend onderzoek naar de veranderingen.

Bij de PTT-telling worden geen oude postbodes geteld, maar alle vogels die in de winter in Nederland verblijven. PTT staat voor Punt Transect Telling en is een project van Sovon. Op een telroute met een aantal vaste tellpunten, tel je 5 minuten lang de vogels. Meer informatie: <https://sovon.nl/tellen/telprojecten/punt-transect-telling-ptt>

De Broedvogelmonitoring (BMP), de naam zegt het al, draait om de broedvogels. Deze telling is in de periode maart tot en met juni om de 10 dagen. Natuurmonumenten heeft het gebied onderverdeeld in 6 deelgebieden, dat weer is onderverdeeld in 15 plotjes. Elk jaar is een ander gebied aan de beurt.

Meer informatie: <https://sovon.nl/bmp>

Biodiversiteit in 325 foto's

Albert Steenbergen nam de aanwezigen mee op foto rondreis door het gebied. In maart, wanneer het riet weer begint te groeien, zien we bekende soorten zoals blauwborst, bergeend, kievit, tureluur, grutto en wulp. Maar ook bestaat de kans dat je op de Auken een zwarte of heilige ibis tegenkomt.

Naarmate de lente vordert, zie je de eerste bloeiende bloemen in het gebied en de vlinders die daarop afkomen, zoals pinksterbloem en oranjetipje. De futen baltsen, nestelen en laten de jongen meeliften op de rug. Een andere vorm van meeliften tref je aan bij de nijlgans, een duidelijk verschil in een nest: een nijlganzen-ei tussen de eieren van de grauwe gans.

In het gebied tref je naast vele soorten ganzen en eenden ook veel reigers aan. Uniek voor het gebied is de purperreiger, een echte moerasbewoner met kenmerkend bruinoranje nek met zwarte strepen. Op warmere dagen sluipen de libellen uit. Na het uitkleuren zijn prachtige kleuren zichtbaar in verschillende tonen blauw en groen. Maar ook tinten rood van de verschillende soorten heidelibellen. Veel voorkomend in het gebied zijn de verschillende soorten glazenmakers en de gevlekte witsnuitlibel.

Het landschap kleurt in de zomer paars door het moeraskartelblad, kattenstaart en later de rietorchis. In deze periode zijn vooral de algemene vogelsoorten zichtbaar en het opvallende blauw van de ijsvogel. Als je zoveel in het gebied bent als Albert, dan tref je op een dag ook een zwemmende otter aan.

Richting herfst en winter verkleurt het riet en sterft het af. Baardmannetjes zijn goed zichtbaar en als je geluk hebt zie je een roerdomp. Groepen jonge zwanen verzamelen zich op het Zuideinde Wijde die zich te goed dan aan de vele waterplanten die daar groeien. Ook komen eenden uit het noorden naar het gebied, zoals smient, wintertaling, brilduiker en pijlstaart.

Winterse taferelen met sneeuw en vorst zorgden voor prachtige witte landschapsfoto's en vormden het eind van deze bijzondere fotopresentatie, een unieke kijk op water en landschap in het Nationaal Park Weerribben-Wieden.

*GiGaGroen slingerbos
fotograaf Els Heibrink*

*Piet Hein Klip
schetst het
natuurgebied
op basis van
historische
geografische en
landschappelijke
invalshoeken*

*Liesbeth Pit geeft
helderheid in de
vogeltelling*

De Bruine kiekendief

Wat wonen wij toch in een fantastisch gebied, dichtbij moerassen, rietlanden en ook de hogere gebieden richting De Eese. Die rietlanden van ons grootste laagveenmoeras van Noordwest Europa herbergen een geweldige roofvogel: de bruine kiekendief, een echte moerasvogel en tevens de grootste kiekendief die we in Nederland hebben. Met slechts 800-1100 broedparen (bron: SOVON) best een zeldzaamheid. In Wetering West langs het fietspad richting Muggenbeet staat een bankje. Daar is het in het voorjaar genieten van deze geweldige vogel met een spanwijdte van ca. 120 cm. Je moet er in de vroege ochtend gewoon een paar uur geduldig wachten om de bruine kiekendief te zien jagen. Ze vliegen laag over de rietlanden op zoek naar prooi. Kenmerkend daarbij is de golvende vlucht met de vleugels in een ondiepe V-vorm. Zoals bij veel roofvogels zijn de mannetjes kleiner dan de vrouwtjes. De vrouwtjes zijn overwegend bruin van kleur met een opvallend okerkleurige kruin en keel. Mannetjes zijn bruin gestreept op buik

en borst met grijs in de staart en ondervleugel. De grijze vlakken op de vleugel krijgen mannetjes pas in hun derde levensjaar. Zowel mannetje als vrouwtje bouwen aan hun horst verborgen in het riet en het vrouwtje legt daar 3 tot 6 eieren. Als na ca. 5 weken broeden de eieren een voor een uitkomen duurt het nog bijna anderhalve maand voordat de jongen vliegvlug zijn. Ze worden daarna nog weken door de oude vogels gevoerd. Het voedsel bestaat uit vogels, knaagdieren en soms ook vis en kikkers. Helaas neemt het aantal broedparen van deze vogel af door intensivering van de landbouw, verdroging van moerassen en daar waar rietland verandert in moerasbos.

Trekvogel

De bruine kiekendief is een trekvogel die in september-oktober onze streken verlaat om te overwinteren in Zuid-Europa of Noord-Afrika. Eind maart of april keren ze terug uit het zuiden en kunnen we weer genieten van deze luchtacrobaat.

Mannetje Bruine kiekendief boven rietland

Mannetje Bruine kiekendief in volle glorie boven Wetering West

Mannetje Bruine kiekendief, vleugeltekening zichtbaar

Mannetje Bruine kiekendief, beweging met staart

Excursies en lezingen

Is onze planeet een schietschijf?

Hoe het Russische Tsjeljabinsk aan een ramp ontsnapte.

Donderdag 19 januari 20.00u

Presentatie door: Jacob Kuiper

Vrijwel iedereen heeft wel eens een vallende ster gezien, zo'n snel verschietend lichtspoor aan de nachtelijke hemel. Het is vaak een klein stofdeeltje dat met grote snelheid vanuit de ruimte de aardse dampkring binnen komt. Het gloeit in een fractie van een seconde op en geeft dan dat opvallende lichtverschijnsel dat officieel meteoroor wordt genoemd. Is zo'n buitenaards deeltje wat groter dan trekt het lichtteffect snel de aandacht. Soms is het brokstuk groot genoeg om niet helemaal te verbranden in de dampkring en dan kunnen restanten op aarde terecht komen, meteorieten genaamd. Ieder jaar komen er meteorieten neer op vele plaatsen in de wereld.

Op 15 februari 2013 verscheen een verblindend heldere vuurbol boven de stad Tsjeljabinsk in de zuidelijke Oeral. Een groot steenachtig object kwam daar onverwacht de atmosfeer binnen. Op meer dan 400 plaatsen registreerden webcams en (auto)dashcams de opmerkelijke

meteoroor. Enkele minuten na binnenkomst in de dampkring drongen de drukgolven door tot het aardoppervlak. De zware detonaties bleven in duizenden gebouwen de ruiten uit hun sponningen. Meer dan 1500 mensen raakten gewond, veelal door rondvliegend glas.

Ook van deze grote buitenaardse 'kei' bleven een aantal brokstukken over, die de grond bereikten. Wetenschappers onderzochten het gebied rond Tsjeljabinsk. Het resulteerde in een lijvig verslag dat door het gerenommeerde tijdschrift Science werd gepubliceerd. Als co-auteurs binnen dat artikel onderzochten KNMI-seisomoloog L. Evers en de spreker de atmosfeercondities langs het traject van de vuurbol.

De gebeurtenis in 2013 laat zien dat we op Aarde soms risico lopen door brokstukken uit de ruimte. In deze lezing gaan we nader in op de objecten die onze Aarde soms als schietschijf gebruiken. We kijken naar wat zich in en boven Tsjeljabinsk afspeelde. Ook in 1908 was

er een stuk ruimtepuin dat in Centraal Siberië enorme verwoestingen aanrichtte. Waren er overeenkomsten met Tsjeljabinsk of was dat toch iets heel anders. Zijn er in de toekomst ook mogelijkheden om ons te beschermen tegen dit soort kosmische gevaren? Aan de hand van uniek beeldmateriaal wordt het thema op zeer toegankelijke wijze gepresenteerd.

Datum: 19 januari om 20.00u

Plaats: De Zuidwester, Gasthuislaan 84, Steenwijk.

De lezing is voor leden gratis, van niet-leden wordt een bijdrage van € 2,- gevraagd.

Opgave voor het bijwonen van de lezing:

voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Jaarvergadering KNNV afdeling

Donderdag 16 februari om 20.00u

Op deze dag wordt de jaarvergadering van de KNNV afdeling gehouden. De agenda voor deze bijeenkomst volgt later per nieuwsbrief. De verslagen van werkgroepen en andere relevante informatie zal op de website van de afdeling worden geplaatst. Noteert u de datum vast?

Na de pauze:

De lezing na de pauze wordt gegeven door een boswachter van Natuurmonumenten in De Wieden. De lezing richt zich op de maatregelen die door Natuurmonumenten in het gebied Muggenbeet en Noordmanen worden genomen om de biotoop voor een aantal doelsoorten te verbeteren. Een van die doelsoorten is de grote vuurvinder, maar van de biotoopverbetering zullen meer soorten profiteren. Een populatie van de grote vuurvinder

der komt nog in de Weerribben voor. Uitbreiding naar De Wieden, waar deze soort van oudsher ook voorkwam, wordt beoogd. Via de natuurbrug zijn Noordmanen (SBB) en de achterlanden van Muggenbeet (NM) met elkaar verbonden. Bent u ook benieuwd naar welke soorten mee zullen liften? Kom dan naar deze avond toe en laat u op de hoogte brengen.

Plaats: De Zuidwester, Gasthuislaan 84, Steenwijk

grote vuurvinder man

Excursie Leeuweriken in de Kale Duinen

Zaterdag 11 maart

We maken een rondwandeling van 6,5 km door de Kale Duinen bij Appelscha, mooi, maar niet heel gemakkelijk vanwege het rulle zand hier en daar. In deze tijd van het jaar laten boomleeuweriken zich overal in het gebied zien en horen. Soms zingen ze vanaf een kale tak hoog in een boom, soms stijgen ze op en draaien dan al zingend cirkels hoog in de lucht. Hun zang klinkt als een lang aangehouden lulululu enz. Na deze wandeling vergeet je dit nooit weer. Het aardige is dat ook veldleeuweriken aanwezig zijn, die zich anders gedragen en andere geluiden produceren. Met wat oefening is het verschil al gauw heel duidelijk. Verder is er een goede kans dat we raven aantreffen en met wat geluk zien we een klapekster. In deze tijd van het jaar laat de klapekster zelfs zijn zang weleens horen, hoewel hij hier niet broedt. Dat geldt wel voor de tapuit die het als broedvogel juist heel doet in dit gebied. Wellicht treffen we al enkele teruggekeerde exemplaren aan. Een veel voorkomend insect hier is de drie-hoornmestkever, vooral te zien in het vroege voorjaar en de herfst. Hij is een belangrijke en gemakkelijke prooi voor de klapekster.

Bij warm weer zijn misschien ook al grijze zandbijen actief. Op een enkele plek treffen we massaal rood bekermos aan, geen mos, maar

een korstmos. Ook het ruig haarmos is nu op zijn mooist, vooral de mannelijke planten met hun rode "roosjes". Er is genoeg te zien, al was het alleen maar dat prachtige landschap. Vertrek: 8.30 uur vanaf P+R De Vesting, 8331 GM Steenwijk (ingang Eesveenseweg) Start van de wandeling: 9.00 uur vanaf parkeerplaats Aekingerzand aan de Canada. Voor de navigatie: Canada 3, 8424 SR Elsloo. Rijd vanaf dit adres nog iets door tot de parkeerplaats aan de andere kant van de weg. We zijn pas halverwege de middag terug in Steenwijk, dus neem proviand mee voor onderweg. Het aantal deelnemers is beperkt tot 12. Daarom opgave verplicht bij Theo van de Graaf, email: tvandegraaf123@gmail.com. Er geldt een meerijldvergoeding van 5 ct/km.

drie-hoornmestkever - foto Theo v.d. Graaf

10 Jaar insectenonderzoek in De Wieden

donderdag 16 maart 20.00u

Lezing door Evert Ruiter

Sinds 2013 voert Evert Ruiter vanuit zijn bedrijf Alcedo Natuurprojecten SNL monitoring (dagvlinders, libellen, sprinkhanen) uit voor Natuurmonumenten in de Wieden. Dat leverde een schat aan gegevens op. Door de jaren heen zijn er enorme verschuivingen te zien bij een aantal soorten. Daarnaast komt hij sinds 2001 jaarlijks in De Weerribben. Ook daar zijn bijzondere verschuivingen in de insectenfau-na te zien. In deze lezing zal hij die ervaringen

graag met u delen.

De lezing is voor leden gratis, van niet-leden wordt een bijdrage van € 2,- gevraagd.

Opgave voor deze lezing bij voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl.

Datum: donderdag 16 maart 20.00u

Plaats: De Zuidwester

kempense
heidlibel man

Vogelexcursie naar het Lauwersmeergebied

18 maart 2023

De eerste vogelexcursie van 2023 gaat naar het nationaal en internationaal bekende gebied Lauwersmeer. Het is een van de rijkste vogelgebieden van Nederland. Deze inmiddels traditionele excursie wordt per auto gemaakt en duurt de hele dag.

De route loopt via de zuidkant van het Lauwersmeer naar 'De Huffel' met een wijds uitzicht over het water en de rietlanden. Richting Zoutkamp wordt bij het Jaap Deensgat de vogelkijkhut aangedaan. In Lauwersoog wordt een tussenstop gemaakt bij de haven en de kop van de pier. Via de Bantpolder gaat de tocht naar Ezumakeeg, waar het prachtig vogelen is. Verrekijker en/of telescoop, laarzen en lunch-

pakket zijn onmisbaar tijdens deze excursie.

Datum: Zaterdag 18 maart.

Verzamelplaats

en tijd: 08.00

uur vertrek P+R station Steenwijk, De Vesting, 8331 GM Steenwijk (ingang Eesveenseweg)

Deelname: Gratis voor alle vogelliefhebbers. Meerrijders kunnen de kilometervergoeding contant voldoen aan de chauffeur.

Informatie: Albert Steenbergen, telefoon 0521-513547

Steenloper foto graaf Albert Steenbergen

Uit het IVN-bestuur

Diverse zaken passeerden in de afgelopen tijd de bestuurstaafel:

Vaak kwam het onderwerp "gidsencursus" ter sprake, die wordt georganiseerd samen met IVN afdeling Westerveld. In het voorwoord van de voorzitters kan hierover meer worden gelezen. Ook werd de in de afgelopen tijd gehouden gidsenbijeenkomst geëvalueerd. Het samenzijn was dynamisch en actief, zo vond het bestuur. Binnenkort zal een bijeenkomst worden gehouden met alle coördinatoren van de diverse groeperingen. Hen is gevraagd een overzicht aan te leveren van de in het afgelopen jaar

gehouden activiteiten, gecompleteerd met het benodigde budget voor 2023.

Op 13 februari wordt de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering gehouden. Voor het programma na de pauze wordt een brainstormsessie voorbereid. De leden zullen over een en ander op de gebruikelijke wijze worden geïnformeerd.

Volgens het bestuur biedt de Jeugdnatuurclub "Weerribben", die al geruime tijd onder auspiciën van het Nationaal Park actief is, wellicht een goede stageplek voor toekomstige gidsen.

Met de wens dat het jaar 2023 voor u als lezers gezond en natuurlijk zal verlopen, sluiten we deze rubriek af. Tot de volgende keer. (JF)

Besturen

KNNV Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, vereniging voor veldbiologie

KNNV Afdelingsbestuur
Postbus 171
8330 AD Steenwijk
Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV,
afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Ton Bode, 0521 512074
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Sjoerd Osinga
0521 523503
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Tweede secretaris

vacature

Penningmeester en ledenadministratie

Kees de Wilde,
06 49119132
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw,
0653643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

vacature

Bestuurslid

Ronald van Vlijmen
0521 515772

Waarnemingen

Ton Bode,
0521 512074
ton.bode@planet.nl

IVN Vereniging voor natuureducatie en duurzaamheid

IVN Afdelingsbestuur
Postadres Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
Bankrek.nr: NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN
afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter

Vacature

Secretaris en Ledenadministratie

Roely Luyten
Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
0521-523740 | 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Penningmeester

Maarten Punt
Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
0561 851393
puntmg@gmail.com

Bestuurslid

Willem-Jan Hoeffnagel
Oldemarktseweg 180
8341 SJ Steenwijkerwold
0521 857735
willem-jan@hoeffnagel-photography.nl

Bestuurslid

Ingrid Even
Lindedijk 7 8481 KH Nijetrijne
tel. 0624779425

Werkgroepen KNNV en IVN

KNNV

Vogelwerkgroep

Coördinator: vacature

Weidevogelbescherming

Ynske Ypma / 06-53763238

ynskeypma@home.nl

Plantenwerkgroep

Linde van der Burgh

lindevanderburgh@gmail.com

06 31641048

Insectenwerkgroep

Arjen Lensen / 06-29077923

arjen.nat@gmail.com

Geologiewerkgroep

Wim Brussee / 0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten

Rene Bons / 0521-517617

rene.bons@versatel.nl

Lezingen vacature

Waarnemer: Ton Bode

ton.bode@planet.nl

Excursies

vacature

Natuur en milieuplatform

Henk Plat / 06 23730199

henk.plat@gmail.com

Websitebeheer

Emile de Leeuw / 065 3643469

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap

KNNV-leden € 34,50

Huisgenoten van KNNV-leden € 19,50

NWH-leden en hun huisgenoten € 17,00 (nieuwe

NWH leden niet meer mogelijk)

De contributie wordt automatisch geïnd c.q.

moet vóór 1 maart ontvangen zijn.

Opzegging schriftelijk vóór 1 november bij de

Ledenadministratie

Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijd-

schrift "Natura" van de landelijke KNNV

IVN

Excursies en gidsen

Lisette Schelhaas

ivnnwogidsenpr@ziggo.nl

Aanvraag excursies en gidsen:

Roely Luyten

het Eenspan 6, 8332 JG Steenwijk

IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Vogels

Albert Steenbergen / 0521 513547

albsteenbergen@hotmail.com

PR

Lisette Schelhaas

ivnnwogidsenpr@ziggo.nl

Natuurkoffers

Contactpersoon: Gerry Teurlinckx

0521 513495

gerryteu@ziggo.nl

Werkgroep Jeugdnatuurclub

De Weerribben

jeugdnatuurclubdeweerribben@gmail.com

Websitebeheer

Willem-Jan Hoeffnagel

0521 857735

ivn.nwo.web@gmail.com

Website:

www.ivn.nl/afdeling/noordwest-overijssel

Contributie IVN € 25,00 per jaar

Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens

en Natuur", tijdschrift van het landelijk IVN

Donateur kan iedereen worden, die geen

werkend lid kan of wil zijn, maar wel het

verenigingswerk wil steunen: bijdrage € 25,00

incl. "Koppel".

Huisgenoten van leden betalen € 5,00.

Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noord-

west Overijssel: via schriftelijke opzegging bij

het IVN-secretariaat vóór 1 november van het

lopende jaar.

Retouradres: postbus 171 - 8330 AD Steenwijk

Foto Philip Friskorn - roodgerande houtzwam

